

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

*ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ*

*ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ*

*Հետազոտության թեման՝ Գրաճանաչության կազմակերպման
առանձնահատկությունները*

Առարկան՝ Դասվար

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Գրիգորյան Նաիրա Կորյունի

*Ուսումնական հաստատություն՝ Դավթաշեն Աթ. Վարդանյանի
անվան միջնակարգ դպրոց*

Երևան 2022

Բովանդակություն

Ներածություն-----	3
Գրաճանաչության կազմակերպման առանձնահատկությունները-----	4
Եզրակացություն-----	14
Օգտագործված գրականության ցանկ-----	15

Ներածություն

Հայ գրաճանաչության պատմությունը հարուստ է երեխաներին գրաճանաչ դարձնելու արդյունավետ պրակտիկայով և դրա վրա հիմնված տեսությամբ, որոնց մեջ առկա բազմաթիվ մեթոդական մոտեցումները և գործնական հանգուցալուծումներն այսօր էլ արդիական են ու կիրառելի ինչպես քառամյա կրտսեր դպրոցում, այնպես էլ սակավակազմ դպրոցներում:

Թեմայի կարևորությունը: Մեր երկարամյա աշխատանքային պրակտիկայի և նպատակային ուսումնասիրությունների ընթացքում (շուրջ 25 տարի) մի քանի անգամ փոխվել է ուսուցման մեկնարկային տարիքը: Այդ ժամանակահատվածում մենք ականատեսն ու մասնակիցն ենք եղել մի դեպքում՝ յոթ, մեկ այլ դեպքում՝ վեց, վերջին տարիներին արդեն՝ 6 տարեկան երեխաների ուսումնական գործընթացում, մասնավորապես՝ նրա սկզբում աշակերտ դարձած նախադպրոցականների կրած դժվարությունների հաղթահարման գործընթացին: Այդ դժվարությունների մեջ ամենաձանրը ուսումնական ծրագրային խնդիրների լուծման իմաստով գրաճանաչության կազմակերպման շրջանն է, որի ընթացքում աշակերտները պիտի հաղթահարեն բազմաուղղություն հոգեբանական, կազմակերպական և ուսումնական խոչընդոտներ: Որո՞նք են դրանք, ինչպե՞ս են հաղթահարվում, ինչպե՞ս պիտի կազմակերպել երեխայի կյանքի այդ հատվածը, որպեսզի չխաթարվի նրա առողջությունը, չմարեն նրա սովորելու ցանկությունն ու դրդապատճառները: Եվ

վերջապես, ինչպե՞ս են երեխաների գրաճանաչությունը կազմակերպել մեր նախնիները, և նրանց մոտեցումներից որո՞նք են մեզ հասել ու կիրառվում արդի պրակտիկայում: Այսպիսով, մեր ուսումնասիրության արդիականությունը պայմանավորված է Հայաստանի Հանրապետությունում ընդունված «Կրթության օրենքով» սահմանված 6 տարեկանից ուսուցումը սկսելու որոշմամբ, վաղ ուսուցմամբ պայմանավորված ծրագրային նոր պահանջներով և գրաճանաչության կազմակերպման գործընթացի իրականացման վերոնշյալ խնդիրների՝ այսօրվա համար հույժ կարևորությամբ:

Թեմայի նպատակն է ուսումնասիրել տարրական դպրոցում գրաճանաչության կազմակերպման պրակտիկան 6 տարեկան երեխաներով համալրված առաջին դասարաններում:

Գրաճանաչության կազմակերպման առանձնահատկությունները

Ուսումնական գործունեության ընթացքում ամենակարևոր խնդիրներից մեկը սովորողների խոսքի զարգացումն է, հաղորդակցվելու կարողության ձևավորումը, քանի որ մարդու հիմնական յուրահատկություններից մեկը հաղորդակցվելու ընդունակությունն է. խոսքի միջոցով են իրագործվում բարձրագույն հոգեկան գիտակցական գործընթացներն ու շփման առավել կատարյալ, սոցիալական տեսակետից անհրաժեշտ ձևերը: Ուսումնական գործունեությունը բարդ ու բազմակողմանի գործընթաց է, և այն առավել արդյունավետ իրականացնելու համար հարկավոր է ճիշտ կազմակերպված աշխատանք, որի ընթացքում անհրաժեշտ է հաշվի առնել այն հանգամանքը, որ սովորողը գիտելիքների ձեռքբերմանը զուգահեռ ստանում է իր կյանքի հետագա գործունեության համար անհրաժեշտ սոցիալական փորձ: Ուսումնառության ընթացքում իրականացվում է երեխայի հոգեկանի զարգացումը, ձեռք է բերվում գիտելիք, մշակվում այլընտրանքային ճանապարհով գիտելիքների ձեռքբերման կարողություն, ձևավորվում ճանաչողական ընդունակություններ, մարդկանց և իր նկատմամբ սեփական վերաբերմունքի դրսևորում: Կրթության հետ միաժամանակ երեխան պետք է դառնա նախաձեռնող, կարողանա ինքնուրույն հետազոտել, ստեղծագործել, ձեռք բերած գիտելիքները կիրառել գործնականում, փոխանցել իր իմացածը, ձեռք բերել հաղորդակցական, համագործակցային կարողություններ և ինքնուրույնություն: Կրտսեր դպրոցական

տարիքը գիտելիքների կուտակման տարիք է, և այս տարիքի երեխաները պատրաստակամ են գիտելիքներ ձեռք բերելու հարցում: Ուսուցման հիմքը դրվում է ուսումնառության սկզբնական շրջանում և այնուհետև շարունակվում դպրոցական ողջ տարիների ընթացքում, և ոչ միայն...

Նոր դպրոց մտնող երեխայի խոսքի զարգացման աշխատանքներն իրականացվում են լեզվական տարրական գիտելիքների ուսուցման միջոցով, որի ընթացքում լուծվում են աշակերտի խոսքի զարգացման մի շարք խնդիրներ՝ հնչյունների ուղղագրությունն ու ուղղախոսությունը, ճիշտ շեշտադրումը, բառակապակցություններ, ապա նախադասություններ կառուցելու կարողությունը, բառիմաստի ընկալման, ճիշտ կիրառման և պատկերավոր խոսք կառուցելու կարողությունը: Ամրապնդման համար համապատասխանաբար կատարվում են ճանաչողական և կիրառական վարժություններ: Սկսած նախաայբբենական շրջանից՝ աշակերտներին գաղափար է տրվում բանավոր և գրավոր խոսքի մասին, պատումի, նախադասության մասին, զարգացվում նրանց տեսողական-պատկերային մտածողությունը, ձևավորվում մտքերը հասկանալի և ճիշտ ձևակերպելու, հաղորդակցվելու, ինքնարտահայտվելու կարողություններ: Ուսուցման ընթացքում ուսուցիչը կրտսեր դպրոցականների առջև խնդիր է դնում իր կողմից առաջադրվող հարցերին տալ լիարժեք և տրամաբանված պատասխաններ, խոսել ճիշտ ու զրազետ, խուսափել անհարկի կրկնություններից: Հատկապես ուշադրություն պետք է դարձնել, որ աշակերտը ազատ և անկաշկանդ մտածի և հաղորդակցվի, կարողանա հասկանալ տրված հարցերը և ճշգրիտ պատասխանել դրանց, կարողանա ճիշտ կողմնորոշվել խոսքային իրադրության մեջ: Երեխային առաջարկում ենք պատմել իր, ընտանիքի, ընկերների, սիրելի իրի և այլ առարկաների կամ երևույթների մասին, սովորեցնում համեմատել և գտնել առարկաների նմանություններն ու տարբերությունները և այլն, ձևավորում ենք դիմացինի խոսքը լսելու կարողություն:¹

Աշխարհաճանաչողական տեղեկությունների միջոցով զարգացնում ենք խոսքն ու մտածողությունը, նոր բառերի միջոցով հարստացնում բառապաշարը, այն մաքրում ժարգոնային, բարբառային, մակաբույծ բառերից՝ բացատրելով, որ «ամեն մի ավելորդ

¹ 1.Գյուլամիրյան Ջ., Հայոց լեզվի տարրական ուսուցման մեթոդիկա, Եր., «Ձանգակ-97», 2009.

2.Գյուլամիրյան Ջ., Մայրենիի տարրական ուսուցման մեթոդիկա, Եր., 2015:

բառ մոտավորապես նույնն է, ինչ դերասանի համար ավելորդ շարժումը, երաժշտի համար՝ ավելորդ ձայնը, հնչյունը, նկարչի համար ավելորդ գույնն ու վրձնահարվածը»: Արդեն ավագ նախադպրոցական շրջանում աշխատանքներ են տարվում խոսքի, բառի, նախադասության և տեքստի շուրջ, գործնականում կիրառում լեզվական նախնական գիտելիքները: Օրինակ՝ բառի մասին գաղափար կազմելու համար երեխաներին հարցնում ենք, թե ինչ են տեսնում իրենց շրջապատում, աշակերտները սկսում են անվանել տարբեր առարկաներ, այնուհետև հարցնում ենք, թե ինչպես են տարբերում այդ առարկաները, աշակերտները անվանում են առարկաների տարբեր հատկանիշներ, բնութագրում են դրանք, ասում, թե որ առարկան ինչի համար է: Գրաճանաչության մեթոդիկան զբաղվում է գրաճանաչության ուսուցման հարցերով՝ գրուսուցման ժամանակակից մեթոդի, 6—7 տարեկան երեխաների տարիքային առանձնահատկությունների, այբբենարանի կառուցվածքի ու բովանդակության, ուսումնական աշխատանքի գիտական կազմակերպման, երեխաների համակողմանի դաստիարակության խնդիրների ընդգրկումով: Այս առումով էլ գրաճանաչության մեթոդիկան հենվում է ժամանակակից մանկավարժության ու դիդակտիկայի, մանկավարժական հոգեբանության ու մարդաբանության, մայրենի լեզվի մեթոդիկայի հնչյունաբանության վրա, որոնք նրա տեսական հիմունքներն են կազմում՝ յուրաքանչյուրը յուրովի նպաստելով գրաճանաչության ուսուցման գիտական սկզբունքների մշակմանը: Հաշվի առնելով 5-6 տարեկան երեխաների տարիքային առանձնահատկությունները՝ վաղ գրաճանաչության ծրագրային խնդիրների լուծումն իրականացվում է բազմազան խաղերով, դիդակտիկ վարժություններով, հանելուկ-խնդիրներով, խաղ-վարժություններով, շուտասելուկներով և ընդհանուր զարգացմանը նպաստող այլ վարժություններով հագեցված պարապմունքներում:

Գրաճանաչության ուսուցումն ունի 2 շրջան՝ նախապատրաստական և բուն գրուսուցման: Մանկապարտեզի խնդիրն առաջին շրջանը վարելն է: Այդ շրջանում երեխաների խոսքի զարգացման ուղղությամբ տարվող աշխատանքներում գլխավորը նրանց բառապաշարի ճշտման, հղկման ու հարստացման, ինչպես նաև կապակցված խոսք կառուցելու ունակության մշակումն ու զարգացումն է: Այս շրջանում հատուկ աշխատանք է տարվում նկարի, տեսաձի, լսածի մասին կապակցված և ամբողջական

ձևով պատմելու, խոսքից կամ պատմությունից նախադասությունն առանձնացնելու, նախադասությունը բառերի վերլուծելու, պահանջված բառն անջատելու, բառը վանկերի բաժանելու, վանկերը հնչյունների վերածելու և այդ հնչյունների շարքից անհրաժեշտ հնչյունն առանձնացնելու կարողությունները մշակելու ուղղությամբ: Երեխաներին գաղափար է տրվում նաև հնչյունի և տառի մասին (հնչյունը լսում ենք, արտասանում, տառը տեսնում ենք, կարդում ու գրում):

Վաղ գրաճանության նախապատրաստման գործընթացը զարգացնող դարձնելու հիմնական պահանջը երեխաների ուսումնական գործունեության ընթացքում՝ դա ինքնուրույն աշխատանքի ծավալումն է և սիմվոլիկ զննականության օգտագործումը:

Գրաճանաչության նախապատրաստման հաջորդ սկզբունքը դաստիարակող ուսուցման սկզբունքն է, որը դիդակտիկայում կիրառվող հիմնարար սկզբունքներից է:

Գրաճանաչության պարապմունքների հիմնական նպատակն ոչ թե կարդալ-գրելու ուսուցումն է, այլ հնարավորին չափով լավ նախապատրաստել դպրոցական ուսուցմանը:

Կարդալն ու գրելը վաղ տարիքում զարգանում են միաժամանակ և փոխկապակցված: Երեխաները չեն սովորում նախ՝ կարդալ, իսկ հետո՝ գրել: Իրականում գրելը՝ որպես վաղ ուսումնական գործունեություն, երեխաների համար ավելի հեշտ է, քան կարդալը:

Գրաճանաչությունը զարգանում է իրական կյանքի իրավիճակներում, որտեղ կարդալն ու գրելը ծառայում են որոշակի գործողություններին:

Երեխաները գրաճանաչություն են սովորում ակտիվ ներգրավվելով որոշակի գործունեության մեջ, օրինակ՝ իրենց սիրելի պատմություններն «ընթերցելու» միջոցով: Երբ երեխան մատը, սահեցնելով գրքի տողերի վրայով, «վերընթերցում» է իր սիրելի գիրքը, նա անգիր չի կրկնում մտապահված տեքստը, այլ ավելի շուտ վերակառուցում է գրքի բովանդակությունը: Կամ երեխաները հաճախ ձևացնում են, թե գրում են, Գրելու այդ նմանակումը մի ձև է՝ տեսնելու այն հնչյունների տարրերը, որոնք ծանոթ են երեխային:

Երեխաների համար կարդալը հատուկ դեր է խաղում վաղ գրաճանաչության զարգացման համար:²

Գրագիտության ուսուցման էությունը որոշելու համար նախ անհրաժեշտ է իմանալ ինչ առանձնահատկություններ ունի գրավոր խոսքը, և առաջնայինը կարդալ թե գրել իմանալն է: Կարդալը և գրելը խոսքային գործունեության տեսակներ են, որոնց հիմքում ընկած է բանավոր խոսքը: Երեխայի գրագիտության ուսուցման հիմք է հանդիսանում երեխայի ընդհանուր խոսքային զարգացումը: Ազատ խոսքը կարևոր գործոն է գրավոր խոսքի ուսուցման համար: Դա դպրոցին հոգեբանորեն նախապատրաստվելու կարևոր գործոն է:

Խոսքի ձևավորման, գրաճանաչության զարգացման, գրագիտության ուսուցման ցուցանիշներ են հետևյալ ունակությունները՝ ուշադրությունը սևեռել խոսքային խնդրին, ազատ կազմել մտքերը, մտածել, գնայատել խոսքը: Էլկոնինը իր ուսումնասիրություններում եկել է այն եզրահանգման, որ կարդալու ուսուցումն առավել հեշտ է բառերի վանկային վերլուծություն կատարելով, քանի որ վանկը բնական արտահայտչականության միավորն է: Կարդալու ընթացքում վանկատումը դժվարություն չի առաջացնում: Հայ գիրը հնչյունատառային է: Այն հստակ արտահայտում է խոսքը: Կարդալու հոգեբանական մեխանիզմը հետևյալն է. սկզբնական փուլը բառի հնչյունային կողմի և տառային մոդելի գիտակցման գործընթացն է: Այն որոշում է գրաճանաչության ուսուցման ուղին՝ տառերի հնչյունային նշանակության ուսումնասիրությունից մինչև խոսքի հնչյունային կողմի վերլուծա համադրական գործընթացը: Այսօր կիրառվում են Էլկոնինի մեթոդը, Կիրյուշկինի, Շանկոյի, Գորեցկու հնչյունավանկային մեթոդները: Այս մեթոդների հիմքում ընկած է կարդալու տեսակետային սկզբունքը, օրինակ՝ տուն, տար, տիր, տեղ բառերի մեջ «տ» հնչյունն իր արտաբերումը փոխում է՝ կախված նրանից, թե ինչ հնչյուն է իրենից հետո: Երեխան պետք է կարողանա ճիշտ արտաբերել բաղաձայն և ձայնավոր հնչյունները բառերի մեջ: Կարդալու մեխանիզմի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ անհրաժեշտ է մեծ նշանակություն տալ երեխայի հնչյունային լսողության զարգացմանը, որը մարդկային խոսքի հնչյուններն ընկալելու

² 4. Թորոսյան Կ., Խաչատրյան Հ., Սարգսյան Ս., Սարգսյան Ռ., Տարրական դասարանների հայոց լեզու և մաթեմատիկա: Ուսուցիչների 5-օրյա վերապատրաստումների պլան և նյութեր: ԿԱԻ, Եր., 2007,

ընդունակություն է: Մանկան խոսքի զարգացման մի շարք ուսումնասիրությունները՝ \Գվոզդև, Շվաշկին, Լյամինա/ ցույց են տվել, որ հնչյունային խոսքը շատ վաղ է զարգանում: 2 տարեկան երեխան արդեն որոշակիորեն տիրապետում է մայրենի լեզվին, իսկ 5 տարեկան երեխան տիրապետում է խոսքի հնչյունային կոդին, և հենց այս տարիքն էլ կարելի է համարել բարենպաստ տառաձանաչության համար: Գրաձանաչության զարգացումը տեղի է ունենում ոչ միայն ավագ տարիքում, այլ ողջ նախադպրոցական մանկության շրջանում:

- 3-4 տարեկանում ձևավորվում է բառի հնչարտաբերումը;
- 4-5 տարեկանում երեխան գործնականում ծանոթանում է «բառ» և «հնչյուն» տերմիններին, դրանք կարողանում է կիրառել վարժությունների, խոսքային, բառային, խաղերի ընթացքում: Երեխան ծանոթանում է կարճ բառերին, ձայնավոր և բաղաձայ հնչյուններին:
- 5-6 տարեկան երեխային սովորեցնում են կատարել բառի հնչյունային վերլուծություն, տեղին կիրառել սովորած տերմինները:

Ծանոթացում նախադասության բառակազմի հետ: Նախադասության հետ ծանոթացման ժամանակ նախ ահրաժեշտ է նախադասությունն առանձնացնել խոսքից: Օրինակ՝ նկարով պատմումի ժամանակ նախ անհրաժեշտ է առանձնացնել պատմվածքի յուրաքանչյուր նախադասությունը: Բացատրել, որ ամեն մի նախադասություն ունի իր միտքը: Նախադասության ամրապնդման համար անհրաժեշտ է օգտագործել հետևյալ հնարները՝ տրված բառերով կազմել նախադասություն, անվանել նկարը, փոքրիկ պատմություն հորինել աղվեսի մասին, երկու նկարներով կազմել մեկ նախադասություն և այլն: Ուսուցումը սկսվում է պարզ նախադասություններից / 2-3 բառ, օրինակ՝ տիկնիկը քնեց\։ Ուսուցման հիմքում ընկած է ճիշտ արտասանությունը, ձայնով բառերի առանձնացումը, դրանց քանակի և հերթականության որոշումը:³

Ծանոթացում բառի վանկային կազմին: Ընթերցանության նախապատրաստումը ենթադրում է վանկերով, այլ ոչ թե տառերով կարդալու ունակության ձևավորում:

³ 3, Դավթյան Մ., Ընթերցողական հմտությունների ձևավորումը դպրոցի հույժ կարևոր խնդիրներից է, «Մանկավարժություն», 2006,
3. Էդիլյան Գ., Հայոց լեզվի մեթոդիկա, Թիֆլիս, 1923,

Բառի վանկային կազմի հետ ծանոթացման խնդիրը կայանում է նրանում, որ երեխաները գիտակցեն բառի վանկային կազմը, դրանց հաջորդականությունը բառի մեջ և քանակը, կարողանան տրված վանկերով բառեր կազմել: Դա շատ բարդ գործընթաց է, որն երեխայից պահանջում է բարդ մտածական գործողություններ: Ուսուցման սկզբնական շրջանում կիրառվում են երկվանկանի բառեր՝ կա-տու; գըն-դակ; աղ-վես: Երեխաները դրանք լսում են նախադասությունների մեջ և կրկնում: Այնուհետև երեխաներին առաջարկվում է ասել, թե բառի մեջ քանի վանկ կա: Դաստիարակը հենվում է ոչ միայն երեխաների լսողական ընկալման, այլև տեսողական ընկալման վրա: Ողջ ուսումնական գործընթացում կիրառվում են բառերի մեջ վանկերի քանակի և հերթականության որոշման հնարներ: Այս խնդիրների իրագործման համար կիրառվում է «Կենդանի վանկ» խոսքային խաղը, որը նախորդ խաղի նման է, այստեղ երեխաները հանդես են գալիս «կենդանի վանկերի» դերում:

Բառի հնչյունային կազմի հետ ծանոթացման գործընթացում անհրաժեշտ է արտասանվող բառը դարձնել սաների դիտման և վերլուծության օբյեկտ: Սաների կողմից բառի հնչյունային կողմի հետ ծանոթացումը սկսում է կրտսեր և միջին խմբերում, երբ հնչյունային կուկտուրայի դաստիարակության ընթացքում վարժությունների և խոսքային խաղերի միջոցով սաները սովորում են պարզ և հասկանալի արտասանել հնչյունները, արտասանել որոշակի հնչյուն պարունակող բառեր, դրանք արտասանել ձայնի տարբեր ուժգնությամբ: Երեխաներին բառը հնչյունային վերլուծության ենթարկել սկսում են սովորեցնել միջին խմբում: Այս փուլը համարվում է նախապատրաստական փուլ հնչյունային վերլուծության, իսկ հետագայում նաև՝ ընթերցանության ուսուցման համար:

Երեխաները շատ բան կարող են սովորել վաղ տարիքում: Գրքերի հետ երեխայի վաղ շփումը օգնում է երեխային սկսել իր ճանապարհը դեպի ընթերցող և սովորող դառնալը: Գրաճանաչության հիմքերը դնելու համար պետք է դիտարկենք, թե ինչն է շրջապատում գրավում երեխայի ուշադրությունը և հիմնվենք երեխայի բնական հետաքրքրությունների վրա:

Երեխային գրքերի հետ կապելու, գրքերի հրաշալի աշխարհը նրանց համար բացելու համար պետք է երեխաներին ներգրավելու բազմազան ձևեր գտնենք:

Գրքերը երեխաների հետ զրուցելու, նրանց բառապաշարը հարստացնելու և պատմելու հմտությունները զարգացնելու կարևոր հնարավորություն են:

Գրքերն առաջարկում են զրույցի թեմաներ, գաղափարներ և նոր բառեր են ավելացնում երեխաների առօրյա բառապաշարին: Գրքերի հետ ընկերանալու համար մենք երեխաներին օգնում ենք

- ճանաչել գլխավոր հերոսներին,
- հիշել ու արտասանել նրանց անունները և հասկանալ նրանց փոխհարաբերությունները
- ավելի մեծ տարիքի երեխաների հետ խոսում ենք դեպքերի հաջորդականության, կանխատեսելի ու անսպասելի դեպքերի և պատմության շրջադարձերի մասին:
- օգնում ենք նրանց վերհիշել դրանց նման կամ դրանցից շատ տարբեր դեպքեր իրենց կամ մեր սեփական կյանքից:

Երեխաների հետ գրքերի ընթերցելը և դրանց շուրջ զրույցները հնարավորություն են տալիս ավելի շատ բան պարզելու երեխայի, նրա հետաքրքրությունների ու նախասիրությունների մասին: Նույնիսկ երբ երեխաներն արդեն կարողանում են ինքնուրույն կարդալ, շատ կարևոր է միասին կարդալ ու խոսել գրքերի մասին:

Ընթերցող դառնալու համար հասկանալու և լեզուն կիրառելու ունակությունը էական է, բայց ոչ բավարար: Երբ երեխաները սովորում են կարդալ, նրանք պետք է նաև լեզվի ըմբռնում ունենան: Քանի որ տպագիր խոսքը ներկայացնում է խոսակցական լեզուն, սկսնակ ընթերցողները պետք է ըմբռնեն, որ իրենց լեզուն իրական է, որ այն պարզապես աղմուկ չէ, որն ուղեկցում է մտքերն ու գործողությունները, այլ մի բան, որը կարելի է ձևակերպել և գրի առնել նախադասությունների տեսքով: Նրանք պետք է իմանան, որ նախադասությունները կազմված են բառերից, իսկ արտաբերվող բառերը կազմված են վանկերից ու հնչույթ կոչվող ավելի փոքր միավորներից: (Օրինակ՝ «կատու» բառի կ/ա/տ/ու տառերին համախառասխանող չորս հնչյուններն էլ հնչույթներ են): Նրանք նաև պետք է որոշակի բան սովորեն տպագիր խոսքի մասին. իմանան, թե որն է գրքի երեսը, որ տպագիր խոսքը ոչ թե նկարներն են,

այլ այն նշանները, որոնք «խոսում են», և որ այդ խոսքը ներկայացված է էջի վրա վերևից ներքև և ձախից աջ, ինչպես նաև մի շարք այլ բաներ:⁴

Մայրենիի դասագործընթացում սահմանափակ են ժամաքանակն ու պայմանները, որի հետևանքով միշտ չէ, որ հնարավոր է լինում լիարժեք 40 րոպե ուշադրություն տրամադրել աշակերտների արտահայտիչ խոսքին և ընթերցանությանը: Յուրաքանչյուր դասն իր կարևոր տեղն ունի ոչ միայն դասարանային, այլև ընդհանուր առմամբ, ողջ ուսումնադաստիարակչական աշխատանքների ընթացքում: Մայրենիի դասերին գեղարվեստական լավագույն ստեղծագործությունների միջոցով աշակերտների մեջ սեր է արթնանում մեր ժողովրդի ու հայրենիքի հանդեպ, նրանք հաղորդակից են դառնում հայոց լեզվի ճոխությանը, գեղեցկությանն ու ճկունությանը: Սա առավել ազատ դասագործընթաց է, որը մեծ հնարավորություն է տալիս ուսուցչին՝ լրացնելու և խորացնելու աշակերտների գիտելիքները, որի արդյունքում երեխաները մղվում են դեպի գիրքն ու ընթերցանությունը, դեպի ինքնուրույն, որոնողական գործունեությունը, փորձում են հաղթահարել կարդալու դժվարությունները: «Ինքնուրույն ընթերցանության նյութեր» ձեռնարկներում ընդգրկված արձակ և չափածո գրական ստեղծագործությունները արծարծում են բազմապիսի թեմաներ, որոնք հնարավորություն են տալիս դասերի ընթացքում տարամակարդակ աշխատանքներ կազմակերպել՝ հաշվի առնելով աշակերտների հետաքրքրությունները:

Մայրենիի դասագրքերի միջոցով աշակերտները ոչ միայն սովորում են կարդալ, հասկանալ կարդացածը և վերարտադրել, այլև տեղեկություններ են ձեռք բերում Հայաստանի, նրա քաղաքների, բնության, հայ ժողովրդի պատմության, ազգային սովորությունների, մշակույթի մասին, ինչպես նաև բազմաթիվ աշխարհաճանաչողական և լեզվական գիտելիքներ, անձնային բարձրարժեք որակներ, զարգանում է նրանց գրական, գեղագիտական ճաշակը, ձևավորվում է լեզվամտածողությունը: Մայրենիի ուսումնասիրման գործընթացը մասնավորապես կարևորվում է սովորողների լեզվամտածողության ձևավորման իմաստով: Մայրենիի դասերի ժամանակ ուսումնասիրվող ստեղծագործությունների միջոցով երեխաները

⁴ 1.Գյուլամիրյան Ջ., Հայոց լեզվի տարրական ուսուցման մեթոդիկա, Եր., «Զանգակ-97», 2009.

2.Գյուլամիրյան Ջ., Մայրենիի տարրական ուսուցման մեթոդիկա, Եր., 2015:

ոչ միայն մայրենի լեզվով կարդալ և պատմել են սովորում, այլև զարգանում են ընթերցած ստեղծագործությունը հասկանալու, նրա ենթաշերտերի մեջ թափանցելու, կերպարների և գործող անձանց գործողությունները վերլուծելու, լավը վատց, չարը բարուց տարբերելու, դրանց մասին դատողություններ անելու, պարզ վերլուծություններ կատարելու նրանց կարողություններ:

Տարրական դասարանների մայրենիի դասագրքերում հիմնականում զետեղված են ռեալիստական պատմվածքներ, որոնք վերաբերում են երեխաների կյանքին կամ նրանց հետաքրքրող թեմաներին: Պատմվածքի ուսումնասիրման ժամանակ պիտի կարևորել ոչ միայն նրա գեղարվեստական արժեքը, այլև ճանաչողական և դաստիարակչական հնարավորությունները: Պատմվածքի ուսումնասիրումն իրականացվում է բացատրական ընթերցանության մեթոդի բոլոր բաղադրամասերի կիրառմամբ:

Գրականագիտության մեջ գոյություն ունեն պատմվածքի տեսակավորման տարաբնույթ մոտեցումներ, համաձայն որոնց էլ պատմվածքները բաժանվում են ըստ թեմաների (բնության, երեխաների, հայրենասիրական, կենդանիների, պատերազմի մասին և այլն), ըստ ժամանակահատվածների (կյանքն անցյալում, պատմական տարբեր ժամանակաշրջաններում, առօրեական), ըստ ժանրային առանձնահատկությունների (հումորիստական, դրամատիկական և այլն), ըստ կառուցվածքի բարդության աստիճանի (պատմություն՝ բաց թողնված հատվածով, ընդարձակ, բազմաուղղություն, բազմաճյուղ պատմվածքներ, թաքնված իմաստներով և այլն):

Բնագրի շուրջ աշխատելիս շահեկան է խուսափել ստանդարտ, մշտապես կրկնվող միօրինակ աշխատանքից, մանավանդ աշխատանքների ինքնուրույն մտածողությունը կանխող հարցադրումներից: Ուսուցիչը պիտի ազատություն տա երեխայի երևակայությանը, ստեղծի ազատ դատելու, գնահատելու մթնոլորտ, չպետք է մոռանալ, որ տարրական դպրոցում ուսումնասիրվող ցանկացած ստեղծագործություն ոչ միայն պիտի նպաստի երեխաների կարդալու կարողության զարգացմանը, այլև ձևավորի երևակայելու, պատկերացնելու, դատելու, քննարկելու, երևույթներին և դեպքերին այնլոց տեսակետներից մոտենալու նրանց ունակությունները:

Պատմվածքի բովանդակության, հիմնական մտքի՝ գաղափարի ճիշտ և ամբողջական ընկալման, ենթատեքստի կռահման համար դասի ամփոփման ժամանակ պետք է նպաստել, որ աշակերտները ոչ միայն ամփոփեն մեկ դասի ընթացքում ձեռք բերածը, այլև ուշադրություն դարձնեն, թե գաղափարներն ամբողջացնելու և ազդեցիկ դարձնելու համար հեղինակն ինչ լեզվաոճական միջոցներ է գործածել, իրար հարցեր տան, մտածեն դրանց շուրջ, դատողություններ անեն՝ ոչ թե հիմք ընդունելով ուսուցչի տեսակետը, հայացքները, այլ երևույթներին նայեն իրենց տարիքի, իրենց փորձի, իրենց հայացքների տեսանկյունից:⁵

Եզրակացություն

Ուսուցման ընթացքում ուսուցիչը կրտսեր դպրոցականների առջև խնդիր է դնում իր կողմից առաջադրվող հարցերին տալ լիարժեք և տրամաբանված պատասխաններ, խոսել ճիշտ ու գրագետ, խուսափել անհարկի կրկնություններից: Հատկապես ուշադրություն պետք է դարձնել, որ աշակերտը ազատ և անկաշկանդ մտածի և հաղորդակցվի, կարողանա հասկանալ տրված հարցերը և ճշգրիտ պատասխանել դրանց, կարողանա ճիշտ կողմնորոշվել խոսքային իրադրության մեջ: Երեխային առաջարկում ենք պատմել իր, ընտանիքի, ընկերների, սիրելի իրի և այլ առարկաների կամ երևույթների մասին, սովորեցնում համեմատել և գտնել առարկաների նմանություններն ու տարբերությունները և այլն, ձևավորում ենք դիմացինի խոսքը լսելու կարողություն: Աշխարհաճանաչողական տեղեկությունների միջոցով զարգացնում ենք խոսքն ու մտածողությունը, նոր բառերի միջոցով հարստացնում բառապաշարը, այն մաքրում ժարգոնային, բարբառային, մակաբույծ բառերից՝ բացատրելով, որ «ամեն մի ավելորդ բառ մոտավորապես նույնն է, ինչ դերասանի համար ավելորդ շարժումը, երաժշտի համար՝ ավելորդ ձայնը, հնչյունը, նկարչի համար ավելորդ գույնն ու վրձնահարվածը»: Արդեն հետալքբենական շրջանում աշխատանքներ են տարվում խոսքի, բառի, նախադասության և տեքստի շուրջ, գործնականում կիրառում լեզվական նախնական գիտելիքները: Օրինակ՝ բառի

⁵ 1.Գյուլամիրյան Ջ., Հայոց լեզվի տարրական ուսուցման մեթոդիկա, Եր., «Զանգակ-97», 2009.

2.Գյուլամիրյան Ջ., Մայրենիի տարրական ուսուցման մեթոդիկա, Եր., 2015:

մասին գաղափար կազմելու համար աշակերտներին հարցնում ենք, թե ինչ են տեսնում իրենց շրջապատում, աշակերտները սկսում են անվանել տարբեր առարկաներ, այնուհետև հարցնում ենք, թե ինչպես են տարբերում այդ առարկաները, աշակերտները անվանում են առարկաների տարբեր հատկանիշներ, բնութագրում են դրանք, ասում, թե որ առարկան ինչի համար է: Աշակերտներին կարելի է առաջարկել իրենց խոսքը կառուցել շաղկապների միջոցով (Գիրքը կարդալու համար է, իսկ գրիչը՝ գրելու, Ինձ դուր չեկավ տղայի արարքը, որովհետև նա դրանով ցավ պատճառեց մեկ ուրիշին և այլն): Խոսքի կառուցման այս եղանակը կնպաստի աշակերտների տրամաբանված խոսքի զարգացմանը: Բառի մասին գաղափար տալուց հետո կատարում ենք եզրահանգում, որ յուրաքանչյուր առարկա ունի իր անվանումը, յուր բառ ունի իր նշանակությունը, իմաստը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Գյուլամիրյան Ջ., Հայոց լեզվի տարրական ուսուցման մեթոդիկա, Եր., «Զանգակ-97», 2009.
2. Գյուլամիրյան Ջ., Մայրենիի տարրական ուսուցման մեթոդիկա, Եր., 2015:
3. Դավթյան Մ., Ընթերցողական հմտությունների ձևավորումը դպրոցի հույժ կարևոր խնդիրներից է, «Մանկավարժություն», 2006,
3. ԷդիլյանԳ., Հայոց լեզվի մեթոդիկա, Թիֆլիս, 1923,
4. Թորոսյան Կ., Խաչատրյան Հ., Սարգսյան Ս., Սարգսյան Ռ., Տարրական դասարանների հայոց լեզու և մաթեմատիկա: Ուսուցիչների 5-օրյա վերապատրաստումների պլան և նյութեր: ԿԱԻ, Եր., 2007,